

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

А.В.Блануца (Київ), Д.П.Ващук (Київ), С.А.Копилов (Кам'янець-Подільський)

І МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ З ЛИТУАНІСТИКИ В УКРАЇНІ

Дослідження історії Центральної і Південно-Східної Європи періоду пізнього феодалізму неможливе без пильної уваги до Великого князівства Литовського – однієї з найбільших держав регіону, що впродовж трьох з половиною століть відіграла важливу роль на Європейському континенті. Набуваючи поширення в сучасній українській історіографії литуаністичний напрямок, проте, так і не вийшов за межі наукових збірників чи монографій. Тому проведення першої в Україні міжнародної наукової конференції з проблем литуаністики «Україна і Велике князівство Литовське: політичні, економічні, міжнаціональні та соціокультурні відносини у загальноєвропейському вимірі» (25–27 вересня 2007 р., м. Кам'янець-Подільський) є подією, значення якої важко переоцінити.

Місце проведення конференції було обране не випадково, адже політичний зв'язок Поділля з литовською владою започаткувався ще у другій половині XIV ст., унаслідок «повоювання» великим князем Ольгердом Синьої Води й Білобережжя (1362 р.), про що йдеться у Рогозькому літописці (перша половина XV ст.). Після визволення Поділля від татар сюди прийшли небожі Ольгерда – Юрій, Олександр і Костянтин Коріатовичі, котрі захищали подільську землю від татар, а князь Костянтин Коріатович навіть карбував у 1380-х рр. власну монету, так званий «подільський полугрошик». Так, Кам'янець на Поділлі поступово перетворювався на один із найбільших литовських центрів другої половини XIV – початку XV ст. на теренах сучасної України.

Організаторами конференції виступили відділ історії України середніх віків і раннього нового часу Інституту історії України НАН України та історичний факультет Кам'янець-Подільського державного університету.

Робота конференції розпочалась із привітального слова ректора університету, професора *О.Завальнюка* та декана історичного факультету, д-ра іст. наук, професора *С.Копилова*.

Перше наукове засідання відкрила *О.Русина* (м. Київ), у доповіді якої було розглянуто низку суспільно-політичних конфліктів, що мали місце на теренах України в XV – на початку XVI ст. (боротьбу між Свидригайлом і Сигізмундом Кейстутовичем, «змову князів» 1481 р., повстання Михайла Глинського 1508 р. тощо). Продемонстровано, що у тлумаченні цих подій накопичилося чимало застарілих кліше й стереотипів, значна частина яких сягає праць другої половини XIX – початку XX ст., коли робилися перші спроби осмислення згаданого відтинку української історії. Доповідачка наголосила, що без критичного осмислення історіографічного доробку зламу XIX–XX ст. неможливо наблизитись до реалій литовських часів, які залишаються «темними віками» навіть для більшості фахових істориків.

Чималий інтерес викликала доповідь *А.Береловича* (м. Париж). Дослідник розповів про комплекс джерел політичного й військового характеру в архівосховищах німецького міста Бранденбург, які стосуються історії Східної Європи кінця XVI – початку XVII ст.

Важливі питання, пов'язані з «государевим двором» Московії середини XV – середини XVII ст. з'ясував *В.Назаров* (м. Москва). Учений приділив увагу чотирьом напрямкам: історіографія, джерела, проблеми та паралелі. Актуальним напрямом у вивченні «государевого двору», на його дум-

ку, є стадіально-синхронні паралелі з дворами Європи. Особливий інтерес, зокрема, представляє проведення порівняльного аналізу термінології, складу та структури двору Великого князівства Литовського.

Аграрній проблематиці була присвячена доповідь *А.Блануци* (м. Київ). Об'єктом вивчення стала політика земельних надань великого князя литовського Казимира Ягеллончика (1440–1492 рр.) на українських землях за матеріалами Литовської метрики. За підрахунками дослідника, у цей період із великокнязівської канцелярії вийшло близько 150 пожалувань та підтверджень, які стосувались українських земель ВКЛ. Багато з них стосувались Волині, трохи менше – Сіверщини й Брацлавщини, а найменше – Київщини.

Економічні, соціальні, правові та фортифікаційні аспекти історії Кам'янець-Подільського в 60-х рр. XIV – наприкінці 20-х рр. XV ст. висвітлив *М.Петров* (м. Кам'янець-Подільський). Учений підкреслив, що у другій половині XIV ст. у місті формується двоцентрове планування й система управління – одним адміністративним центром було місто зі своїм майданом та органами самоврядування, іншим – замок, в якому перебували князь чи його намісник. Саме така форма мала загальноєвропейський характер.

А.Малов (м. Москва) повідомив про військово-політичні події в північно-західній частині Московії наприкінці Смути. Цікавою виявилась його інформація про воєнні дії на території Великого князівства Литовського, зокрема про сутички московитів із загонами лісовчиків у 1612–1613 рр., а також походи невельського загону проти поляків, литовців, шведів та «черкас».

Деякі особливості менталітету ранньомодерного соціуму у своєму виступі висвітлив *Д.Ващук* (м. Київ). Зокрема, об'єктом аналізу було функціонування інституту «старини» при відбуванні земської служби та його вплив на менталітет населення. Аналіз джерел засвідчив, що великокнязівський уряд використовував «старину» та регулював її на власний розсуд залежно від конкретних обставин, які часто зумовлювалися державною необхідністю.

Л.Степанавічене (м. Вільнюс) присвятила свою доповідь нормативним положенням II Литовського статуту, зокрема особливостям реалізації заставного права. Серед опрацьованих документів найбільше зустрічаються, як встановила дослідниця, дві з трьох відомих форм заставних угод – застава з передачею нерухомості відразу після надання кредиту й застава без передачі нерухомості; відсутніми є факти застави нерухомості із загрозою її втрати.

Науковою новизною вирізнявся виступ *О.Погорільця* та *Р.Саввова* (м. Хмельницький) про віднайдену поблизу міста Дунаївці (Хмельницька обл.) монету подільського князя Костянтина Коріатовича. На думку дослідників, оформлення монети було суто європейським, близьким за стилем до угорських монет XIV ст., а техніка виконання – більш досконалою порівняно з монетами, які карбувались у той період у Києві та Великому князівстві Литовському.

О.Дячок (м. Дніпропетровськ) у своєму виступі зосередив увагу на проблемі висвітлення права ВКЛ та українських земель в його складі у сучасних юридичних виданнях України. Доповідач відзначив, що українські історики права здебільшого звертаються до права, органів влади та самоуправління ВКЛ у контексті вивчення правових та державних інститутів, що мали місце на українських землях. Натомість практично незатребуваними залишаються цілі галузі права, наприклад, сімейного.

Н.Юсова (м. Київ) свою доповідь присвятила висвітленню поглядів відомого українського історика Мирона Кордуби на етнотворчі процеси, що відбувалися на українських теренах у період ВКЛ. М.Кордуба вважав, що входження українських земель до складу ВКЛ призвело до поступового утворення української нації; у литовську добу української історії відбулося формування українців як окремої етнічної спільноти. На думку Н.Юсової, праці М.Кордуби надали нового поштовху полеміці у середовищі українських науковців щодо етнотворчих процесів на українських землях у складі ВКЛ.

Темою доповіді *Л.Жеребцової* (м. Дніпропетровськ) стала митна система ВКЛ та українських земель зокрема. Автор представила спробу класифікації митної системи Великого князівства Литовського, поставивши за мету вирішити низку дослідницьких завдань, серед яких, наприклад, походження митних зборів, особливості митної політики щодо різних станових груп і прошарків, роль окремих митників в організації зборів тощо.

Економічну тематику засідання продовжив *В.Берковський* (м. Київ), який охарактеризував експорт товарів із Волині протягом XV – першої половини XVII ст., основну увагу звернувши на торгівлю воском та худобою. На думку дослідника, Волинь з XVI ст. стає одним із провідних регіонів східноєвропейської торгівлі, а торгові стосунки із країнами Центральної та Західної Європи сягнули апогею наприкінці XVI – у першій половині XVII ст.

С.Копилов (м. Кам'янець-Подільський) торкнувся питання відображення історії ВКЛ у Густинському літописі. Анонімний літописець, за спостереженням С.Копилова, приділив сталу увагу початковому періоду існування ВКЛ, відносинам Київського та Галицько-Волинського князівств, подав власне бачення специфіки взаємин між двома «титультними націями», а також міжконфесійних відносин у ВКЛ, не оминувши увагою найбільш важливі події внутрішньої й зовнішньополітичної історії ВКЛ.

Окрема секція була присвячена проблемі стосунків української козацької держави з ВКЛ. Так, *В.Степанков* (м. Кам'янець-Подільський) на основі віднайдених документів проаналізував політичні плани Богдана Хмельницького щодо ВКЛ у 1648 – першій половині 1649 рр. На думку

В.Степанкова, Великому князівству Литовському у стратегічних планах Б.Хмельницького відводилося помітне місце – спочатку гетьман намагався нейтралізувати військові сили ВКЛ, а навесні 1649 р. опанувати й утвердити в ньому свою владу.

М.Перрі (м. Бірмінгем) у своєму виступі проаналізувала роль Богдана Хмельницького в питанні видачі московському уряду самозванця Т.Анкудінова. Згідно з твердженням М.Перрі, за складних геополітичних та міжнародних обставин, в яких опинилася українська держава після Зборівського договору, рішення Б.Хмельницького вислати Т.Анкудінова з території України було виправданим.

В.Газін (м. Кам'янець-Подільський) у своєму виступі торкнувся проблеми поведження литовської еліти у складний для неї період середини 1650-х рр., коли землі ВКЛ опинилися в епіцентрі воєнно-політичних домагань Швеції, Московії та Української держави. В.Газін стверджує, що частина політичної верхівки ВКЛ зайняла прошведську позицію, друга – залишалася вірною королю Яну Казимиру й Речі Посполитій, а третя – погоджувалась на поступки Москві.

Цікаву й оригінальну доповідь виголосив *Б.Черкас* (м. Київ). Дослідник здійснив спробу обґрунтування кримського напрямку політики ВКЛ шляхом підтримки «чингізидів» урядом ВКЛ у боротьбі за владу в Орді. На думку Б.Черкаса, уряд ВКЛ вдало розігрував «ординську карту» в зовнішній політиці, використовуючи чергового «чингізида» для породження міжусобиць в одній з Орд.

Окремі дослідники з різних причин не змогли персонально виголосити свої доповіді, проте учасники конференції мали можливість ознайомитись з їхніми матеріалами реферативно. Зокрема, це доповіді *Ю.Бохана* («Специфіка утворення міської сітки Великого князівства Литовського у XV–XVI ст.»), *А.Дзярновича* («Берестейський повіт до і після реформи 1565–1566 рр.: до питання про статус адміністративно-територіальних одиниць у Великому князівстві Литовському»), *О.Груші* («Графіка письма у системі культури Великого князівства Литовського (до постановки проблеми)»), *Д.Вирського* («Річпосполитська українця XVI – першої половини XVII ст. та вітчизняна історична традиція»), *В.Станіславського* («Віленські православні та гетьман Іван Мазепа»), *А.Гурбика* («Судові околиці» у громадському судочинстві на українських землях Великого князівства Литовського»).

Загалом, науковий захід, проведений у Кам'янці-Подільському, пройшов на високому науковому та організаційному рівні. Учасники конференції висловили своє бачення щодо подальшої організації литуаністичних заходів в Україні та за її межами, запропонували різні форми й методи проведення спільних дослідницьких проєктів.